

COVID-19 DÖNEMİNDE TOPLUMSAL RİSK ALGISI, REFLEKSİVİTE VE BELİRSİZLİK: TWİTTER PAYLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR ANALİZ

Social Risk Perception, Reflexivity and Uncertainty Under Covid-19: An Analysis of Twitter Messages

Elif GÜN¹ ve Suat KOLUKIRIK²

¹Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya, elifgun@akdeniz.edu.tr, orcid.org/0000-0002-5916-7871

²Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya, suatkolukirik@akdeniz.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0399-666X

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:

31.08.2021

Kabul/Accepted:

13.12.2021

DOI:

10.18069/firatsbed.989222

Anahtar Kelimeler

Covid 19, Risk Algısı,
Refleksivite, Belirsizlik,
Twitter

ÖZ

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin bireysel ve toplumsal düzeyde farklı etkilerinin olduğu ve yeni bir toplumsal düzene karşılık geldiği tartışılmazdır. Öyle ki üretim ve tüketim ilişkilerinin değişiminden gündelik ilişkilerimize kadar her birey ve kurum yeniden şekillenmiş ve kendi varoluşunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. Özellikle pandeminin ne zaman sonlanacağı, aşılamanın seyri, işkollarında yaşanan değişimler, ev merkezli toplum ve esnek çalışma biçimleri tartışılan konu başlıklarını oluşturmuş ve belirsizlik durumunun varlığı toplumsal endişe ve kaygı hallerini beslemeye devam etmiştir. Pandeminin sonlandırılmasına yönelik alınan önlemler ve uygulanan kısıtlamalar politik bir karşılık olarak kullanılmış ve istihdam kaybı yaşayan, işyeri kapanan ya da istihdama erişim imkanı bulamayan toplumsal kesimler tarafından bir araç olarak tartışılmıştır. Bu perspektif içerisinde, çalışmada küresel risk unsuru olarak Covid-19 algısı ve ortaya çıkan toplumsal eğilimlerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla bir sosyal medya platformu örneği olarak Twitter'da 11-16 Mart 2020 tarihleri aralığında içinde risk, tehlike ve belirsizlik kavramlarından herhangi birisinin kullanıldığı paylaşımlar içerik analizi tekniğinden faydalanılarak incelenmiştir. Yapılan çözümlenmeler sonucunda Covid-19 pandemisi karşısında 5 farklı risk algısı ve sosyal tepkinin geliştiği belirlenmiş ve bunlar toplumsal kırılğanlıkların yanı sıra dayanaklılıkların da göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

It is indisputable that the Covid-19 pandemic, which has affected the whole world, has different effects on the individual and social level while corresponding to a new social order. During this process, every individual and institution, by changing their production and consumption habits, changed their daily affairs as all human matters have been reshaped by articulating their existence in this time of uncertainty. The time that the pandemic will be over, how the vaccine will be used, how the professional world will be altered by considering new work descriptions, and the givens of the home-based society with its flexible working hours have not only become topics of discussion but also fed the feeling of uncertainty in a way to further social anxiety. The precautions taken and the restrictions applied to end the pandemic were used as a tool by political opposition. They were also discussed by various social agents who became unemployed, shut their workplaces, or had no access to the workforce. Hence, this study aims to determine the social attitudes and behaviors brought forward by Covid-19, a global risk experienced worldwide. In line with this purpose, an example of a social media platform, Twitter, was analyzed between 11-16 March 2020 utilizing the content analytical procedures that focus on the messages or "Tweets." As a result of these analyses, five significant risk perceptions and social reactions were developed against the Covid-19 pandemic. These were evaluated as indicators of resilience as well as social vulnerabilities.

Keywords

Covid-19, Risk Perception,
Reflexivity, Uncertainty,
Twitter

Atf/Citation: Gün, E. ve Kolukirik, S. (2022). Covid-19 Döneminde Toplumsal Risk Algısı, Refleksivite ve Belirsizlik: Twitter Paylaşımları Üzerine Bir Analiz. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 1(291-305).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Suat KOLUKIRIK, suatkolukirik@akdeniz.edu.tr

1. Giriş

18. yüzyılda yaşanan dönüşümler, toplumsal değişmeyi odak noktası haline getirmiş ve sosyolojinin bir bilim dalı olarak doğma sürecini hızlandırmıştır. Geleneksel düzenin çözülmesi sonucunda ortaya çıkan yeni toplum biçimini Max Weber rasyonelleşme, Karl Marx kapitalizm ve Emile Durkheim toplumsal işbölümü temelinde ele almıştır. Günümüzde ise modern yaşamın vaatleri, olanakları ve imkansızlıkları esas alınarak modern ötesi toplum tartışmaları belirginlik kazanmıştır. Meta-anlatı olarak bilginin dönüşüme uğraması ve iktidar ilişkileri üzerinden deneyimlenme süreci olarak postmodern durum (Lyotard, 1994), metaların gösterge değeri üzerinden konumlandırıldığı gösteri toplumu (Debord, 2019), iletişim teknolojileriyle gerçekliğin yeniden üretildiği ve ulaşılamaz bir şekilde yitirildiği simülasyon evreni (Baudrillard, 2011), insanların nesnelere ve onların değişim değeri tarafından kuşatıldığı tüketim toplumu (Baudrillard, 2008) ve ilişkilerin tehlike ve güven temelinde belirlendiği risk toplumu (Beck, 2019) içinde yaşadığımız sosyal dünyanın anlamlandırılmasına yönelik olarak geliştirilen yaklaşımlar olmuşlardır.

21. yüzyılda tehlike, güvensizlik, kuşku, şüphe, korku, bilinmezlik, sağlıksız ve zararlı gibi ifadeleri kapsayan söylem alanları, kişisel eylem ve etkileşim biçimlerini şekillendiren unsurlar haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz dönemde tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 hastalığı ile risk toplumu söylemleri en çarpıcı şekilde deneyimlenmiştir. Salgının yayılması sonucunda Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan edilmiştir. 5 Ağustos 2021 tarihi itibarıyla dünyada toplam 200.174.883 kişiye hastalık tanısı konulmuş ve 4.255.892 kişinin ölümü gerçekleşmiştir. Türkiye’de ise 5 Ağustos 2021 itibarıyla toplam vaka sayısı 5.822.487 olup ölen kişi sayısı ise 51,767 olarak bildirilmiştir (WHO, 2021). Hızla dünyayı etkisi altına alan salgınla birlikte mekânsal hareketlilik kısıtlanmış, ekonomik ve sosyal yaşam sektöre uğramıştır. Bunun yanı sıra alternatif çalışma ve eğitim seçenekleri deneyimlenmiş ve yeni bir toplum yapısının zorlayıcı gücü olmuştur. Çalışma kapsamında küresel bir tehdit kaynağı olarak Covid-19 pandemisi ele alınmış ve toplumsal etkileşim üzerindeki yansımaları risk toplumu tartışmaları ve tehlike, risk ve belirsizlik kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Hastalığın pratikteki yansımalarına ve algılanma biçimine odaklanılarak kriz dönemlerinde toplumsal kırılmalıkların ve dayanıklılıkların saptanması amaçlanmıştır.

2. Tehlikenin Belirsizliği ve Güvenliğin Yüceltilmesi

Modernleşme küresel boyutta etkileşime imkan verecek ölçekte yaygınlaşmış ve kişisel alanı biçimlendirebilecek yoğunluğa ulaşmıştır (Giddens, 2018: 12-13). Zaman ve mekan uzaklaşmasıyla birlikte yerel ile küresel olanın etkileşimi ve ilişkisi iç içe geçmiştir (Giddens, 2010: 37). Beck’e göre iki aşamalı bir süreç olan modernitenin birinci aşamasında ilişkiler, ağlar ve topluluklar bölgesel bir zemine sahiptir ve ulus devlet belirleyici mekanizmadır. Bu süreç birbiriyle bağlantılı olan *küreselleşme*, *bireyselleşme*, *cinsiyet devrimi*, *eksik istihdam* ve *küresel riskler* tarafından sarsılmış ve bu dönemin betimleyici unsurları olan kontrol edilebilirlik, kesinlik ve güvenlik zayıflamıştır. Bir sonraki aşama olan ikinci modernitede kimlik, grup ve toplum ontolojik bağlayıcılığını yitirmiştir (Beck, 1999: 1-2, 10). Böylece riskin tanımlayıcı olduğu ve tüm eylemlerin bilinmeyen sonuçlara sahip olabileceğinin göz önünde bulundurulduğu “refleksif modernleşme” ortaya çıkmıştır (Slattery, 2018: 456). Teknoloji ve ilerlemenin bedeli insan ve doğa yaşamı üzerinden deneyimlenmiş ve modernitenin çıkmazları risk toplumu tartışmalarının referans noktalarından biri olmuştur. Risk toplumu, 20. yüzyılın sonunda Soğuk Savaşın sona erdiği ve küresel boyutta köklü değişikliklerin yaşandığı yeni bir toplumsal aşamayı betimlemek için Ulrich Beck tarafından geliştirilmiştir (Delibaş, 2017: 51). Bu kuramsal yaklaşım, yarının öngörülen tehlikelerini önleyebilmek adına bugünden eyleme geçilen gelecek odaklı bir toplum anlayışına dayanmaktadır (Beck, 2019: 45-46).

2.1. Modern Toplumda Riskin Yeni Görünümleri

Risk, geçmişten giderek uzaklaşması ve geleneksel olanın belirleyiciliğinin reddedilmesi ile birlikte bilinmez, öngörülemeyen ve problemleri bir geleceğe doğru yol alan toplumları betimlemek için kullanılan temel kavramlardan birisidir (Giddens, 2010: 146). Maddi bir boyuta sahip olmayan risk “gerçekleşmemiş bir potansiyel”dir ve zararın hesaplanmasına yönelik bir girişimdir (Rigakos ve Law, 2009: 80). Günümüzde risk, maceracı bireyler ve girişimci kapitalistlere özgü bir davranış olmaktan çıkmış ve “her gün omuzlanılması gereken bir zorunluluk” alanına dönüşmüştür (Sennett, 2018: 90). Aynı zamanda bu kavram tehlike, kırılmalık

ve sonuçların bir kesişimi olarak da tanımlanmaktadır (Willis, 2007: 599). Tehlike kavramının da risk tanımları kapsamında ön plana çıktığı görülmekle birlikte birbirinden farklı içerimlere sahip olduklarının da ayrıca vurgulanması gerekmektedir. Risk karşılaşılabileceği tahmin edilen tehlikelere ilişkidir (Giddens, 2000: 74). Bir diğer ifadeyle risk tehlikeden özerk bir görünüme sahiptir ve somut tehlike karşısında gösterilen bir tutum olmaktan ziyade soyut faktörlerin kombinasyonuna ilişkin bir durumdur (Turner, 2011: 263).

Riskin kökenlerini saptama yönündeki girişimler sonucunda bilgi, gelişme ve teknolojinin araçsallığı ve amaçsal kullanımına ilişkin tartışmalar gündemin başat konuları arasındaki yerini korumaktadır. Günümüzdeki riskler ve tehlikeler kaynağını, insan eylemlerinin bir sonucu olarak doğa üzerinde tahakküm kurma isteği, bilgi, teknolojik gelişmeler, aşırı üretim ve üretim güçlerinin büyümesinden almaktadır (Beck, 2019). Geleneksel kültürlerde de deneyimlenmiş olan kaygı ve güvensizlik, günümüzde içerik ve biçim bakımından oldukça farklı bir görünüme sahiptir (Giddens, 2010: 50-51). Refahın bölüşümü ile ilgili problemler günümüzde riskin bölüşümü problemine doğru evrilmiş bilimsel, teknik gelişmeler ve hukuk devleti güvencesiyle birlikte maddi nitelikli sorunlar azalmış ancak tüm dünyayı tehdit eden riskler ortaya çıkmıştır (Beck, 2019: 21-24). Buna göre Giddens modern topluma özgü risk profilini 7 maddede sıralamaktadır: Riskin ayırım gözetmeksizin tüm dünyayı tehdit edebilecek *yoğunluğa* ulaşarak küreselleşmesi, riskin dünya çapında etkileyebileceği durum ve olayların artarak düzene dahil olan pek çok kişiyi etkileyebilmesi, gelişen bilgi sistemi ile doğanın dönüştürülmesi sonucunda risklerin ortaya çıkması, “kurumsallaşmış risk ortam”larının gelişmesi, riskten din ve büyü yoluyla kurtulunabileceği düşüncesinin terk edilmesi, riskin kitlelerin çoğunun bilgisine sunulması ve uzmanlık alanlarının sınırlarının anlaşılmasıdır (Giddens, 2018: 123-130).

Günümüzde üretim yerinden bağımsızlaşan riskler “bumerang etkisiyle” sınıf farkı gözetmeksizin herkesi etkileme potansiyeline sahiptir (Beck, 2019: 27-52). Ancak riske maruz kalma, riskten korunma ve kaçınmayı sağlayabilecek imkanlara erişim açısından toplumsal eşitsizlikler ve sınıfsal farklılıklar söz konusudur (Beck, 2019: 47). Ön plana çıkan bir diğer unsur ise kültürel bağlama göre değişkenlik gösterebilen risk algısıdır. Riskli olarak değerlendirilen durumlar veya olaylar, mekânsal ve zamansal düzlemde farklılık gösterebilmektedir. Risk, gözlemciye göreli olarak değişebilen bir özelliğe sahiptir (Kaplan ve Garrick, 1981: 12). Çeşitli tehlikeler olmasına rağmen bazılarının risk olarak seçilmesi ve tepkilerin değişkenlik arz etmesi, riskin sosyal bağlama ve kültüre göreli olduğunun göstergesidir (Douglas ve Wildavsky, 1983: 8).

2.2. Güvenliğin Temel Değer Haline Gelmesi ve Soyut Sistemlere Yönelim

Toplumsal sistemlerde yaşanan yapısal dönüşümlerle birlikte toplum üyelerinin geleceklerini belirleyen referans noktaları bağlayıcılığını yitirmiştir. Bireyin tercihlerinde özgür ve yaşamından tamamen kendisinin sorumlu olduğu bir özerkliğe kavuşması “düşünümsellik” tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. “Düşünümsellik, düşünme ve kendi üzerine düşünme” ile ilişkilidir ve çeşitli kuramcılar tarafından ele alınan köklü bir geçmişe sahiptir (Giddens ve Sutton, 2018: 77). Cooley’e göre benlik diğerleriyle etkileşim sürecinde gelişen sosyal bir inşa sürecidir (Turner, Beeghly ve Powers, 2018: 473-476). Bu manada doğuştan gelen özelliklere sahip olmamakta, sosyal etkileşimler ve ilişkiler sonucunda gelişmektedir (Mead, 1972: 135). Sembolik etkileşimci bakış açısına göre “ ‘benlik’ inşası süreci insanoğlunu ‘refleksif’ yapmakta –sosyal yaşama aktif bir biçimde katılmasını sağlamakta ve aynı zamanda bunun üzerine düşünebilmesine imkân tanımaktadır” (Giddens ve Sutton, 2018: 78).

Risk toplumunda insanların davranışları ve etkinlikleri risk ve güvenlik temaları temelinde yeniden tanımlanmakta ve belirlenmektedir (Delibaş, 2017: 56). Risk altında olduğuna ilişkin algı yaygın bir ruh haline dönüşerek bireylerin eylemlerine etkide bulunabilmektedir (Furedi, 2017: 49). Vadettiği fırsatların ve güvenli yaşamın yanı sıra içinde bulunulan dönemde modernliğin gerginlik ve tehlikelerle dolu karanlık yönü belirginlik kazanmıştır (Giddens, 2018: 15-17). Hayatta kalmak temel amaç haline gelmiş, güven ve istikrar kârın yerini almıştır (Slattery, 2018: 456). Bu kapsamda güven “bireyin modern kurumlarla yaptığı bir tür ‘pazarlık girişimi’ olan faydacı kabulle iç içe geçmektedir (Giddens, 2010: 38). Özellikle Giddens ve Beck gibi kuramcıların çalışmalarıyla ön plana çıkan düşünümsellik, bireyin risk bilinci çerçevesinde karar alma ve davranışlarını yönlendirme sürecine odaklanmaktadır. Birey modern yaşamda hayatta kalabilmek için eylemlerinin farkında ve olası sonuçlarını gözeterek hareket eden ve risk konusunda bilinçli ve planlı davranmalıdır (Slattery, 2018: 459). Günümüzde güvenlik yaşamın en önemli amacı olarak vurgulanmakta ve problem, şüphe ve riskler insanların hayatlarında olmaması gereken unsurlara dönüşmektedir (Fromm, 2002:

188-189). Bireyler artık daha fazla özgürlük ve bağımsızlık kazanırken, onu kollayan yapılar çökmeye başlamış ve sosyal problemler kişisel alana indirgenmiştir (Slattery, 2018: 455). Geleneksel olanın belirleyiciliği ve koruyucu kalkarak benlik “refleksif bir tasarım” haline dönüşmüş ve geleneksel kurumlar yerine soyut sistemler ön plana çıkarak uzmanların yönlendirmelerine daha bağımlı hale gelinmiştir (Giddens, 2010: 51-52). Güvenilir büyük alanlar yaratan bu mekanizmalar “geleceğin kolonileştirilmesine” hizmet etmekte ve toplumsal hayatı çeşitli boyutlarıyla dönüştürmektedir (Giddens, 2010: 173-179).

2.3. Risk Algısı ve Korku Kültürü

Gelecek algısı olumlu olabileceği kadar karşılaşılabileceği kadar riskler, tehlikeler ve belirsizliklerle doludur. Bilinmeyen ve kasıtsız sonuçlar baskın güç haline gelmiş, “hesaplanamaz” riskler ve algı alanını aşan tehlikeler ön plana çıkmıştır (Beck, 2019: 25-27). Risklerin etki alanları ve nihai sonuçları “kestirilemez” bir hal almıştır (Beck, 2019). Risk toplumu tartışmaları karşısında Frank Furedi *Korku Kültürü* isimli çalışmasında riski bir algı olarak ele almakta ve tehlikenin kendisi ile ortaya çıkan korku arasındaki ilişkiyi eleştirel bir perspektiften irdelemektedir. Douglas ve Wildavsky (1983: 1) tehlikelerin gerçekten arttığı mı yoksa daha mı çok korktuğumuz sorusunu yöneltmektedir. Nitekim Furedi’nin bu sürece yaklaşımı “bizi öldüren risklerin, bizi paniğe sokan ve korkutan risklerle aynı şeyler olduğu söylenemez” şeklindedir (Furedi, 2017: 33). İnsanların davranışlarını etkileyen toplumsal kurallar, kişilerin risk ve tehlikeye ilişkin algılarını da şekillendirmektedir (Douglas ve Wildavsky, 1983: 6). İnsanlığa hizmet eden ve kullanılan pek çok araç uzak durulması gereken unsurlar olarak adeta suçlulara dönüşmektedir (Delibaş, 2017: 24). Korku kültüründe dayanağa sahip olmayan savların dahi ciddiyet kazandığı, gündelik yaşamı tehlikelerin kuşattığı fikrinin hakim olduğu, sorunların ve tehlikelerin abartılarak korkunun kendini haklı çıkarır hale geldiği tehlikeli bir dünya algısı söz konusudur (Furedi, 2017). Tehlikenin gerçek boyutu, tehlike algısından farklılaşabilmekte, toplumsal ve kültürel düzlemde değişkenlik gösterebilmektedir. Toplumsal algı ve pratikteki yansımaları krizin yönetilme ve aşılma sürecini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu sebeple çalışmanın kuramsal zemininde risk toplumu tartışmaları temel alınmakta ve bir kriz olarak pandeminin toplumsal etkilerine odaklanılmaktadır.

2.4. Salgın Dönemlerinde Toplumsal Etkileşim ve Sosyal Medya

Savaş, kıtlık, demografik değişim, ekonomik krizler gibi salgınlar da kalkınmanın bir bileşeni ve toplumsal değişimin önemli bir parçasıdır (Snowden, 2019: 2). Her bir krizin toplum üzerindeki etkileri ve deneyimlenme biçimleri farklılaşmaktadır. İçinde bulunduğumuz dönem pek çok riskle çevrili olmakla birlikte salgın hastalıklar, küreselleşmenin zaman ve mekan boyutunu elimine edici etkisi nedeniyle tüm dünyayı hızla etkisi altına alabilmektedir (Karakaş, 2020: 545). İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan salgınlar, toplu ölümlere sebebiyet vermenin yanı sıra imparatorlukların yıkılmasına ve orduların telef olmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2017: 27). Geleneksel toplumların tersine çağdaş toplumlarda hastalık küresel bir olguya dönüşmüş ve hastalıkların tecrit edilmesi zor bir hal almıştır (Turner, 2011: 253). Taylor, tarihteki örneklerinden hareketle olası bir salgının sonuçlarına ilişkin öngörülerde bulunmaktadır: Yabancı düşmanlığı ve ayrımcılığında artış, kurum veya kuruluşların suçlanması ve komplo teorilerin yükselmesi, haber medyasının pandemi sürecini sansasyonel hale getirmesi, asılsız söylentilerin internette dolaşımının artması ve bunların mücadele edilecek alanlardan birisi haline dönüşmesi, belirli bir kesim tarafından bilimsel uygulamaların ve tedavi yöntemlerinin reddedilmesi ve hastalığın yayılımına sebep olmaları, pandemi koşullarını fırsat bilenlerin kendi ürünlerini pazarlama konusunda harekete geçmeleri ve bazı ürünlere yüklü fiyat artışı uygulamaları, okul, ibadethane gibi toplu kullanım alanlarının kapatılması ve insanlara evlerinde kalmalarının tavsiye edilmesi, sosyal medyanın aktif kullanıcılarının bu süreçle iyi bir şekilde başa çıkabilirken diğerlerinin yoğun bir can sıkıntısı ve yalnızlık çekmesi, pandemi süreci bittikten sonra dahi sürecin sona ermediği konusunda şüphelerin devam etmesi, belirsizliğe karşı tahammülsüzlük ve tehdidin abartılması gibi endişelerin yaşanması söz konusu olabilmektedir (Taylor, 2019: 107-109).

Hastalığa ilişkin risk algısı, tepki ve uyum süreçleri arasında bir ilişki olduğu ifade edilebilir (Ardıç Çobaner, 2021: 40). Salgın dönemlerinde her toplum kendisine özgü kırılma noktaları üretir ve bunlar toplumun yapısını ve dokusunu anlamayı mümkün kılan göstergeleri oluşturur (Snowden, 2019: 7). Diğer krizlerden farklı olarak kişiler arası etkileşimde zorunlu değişiklikler yapmayı gerektiren salgın dönemlerinde toplumsal dayanışma,

çözülme ve kırılma noktaları görünürlük kazanabilmektedir. Bu temelden hareketle çalışma kapsamında hastalığın yayılım sürecinde gelişen toplumsal tepkiler, toplumların güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin göstergeler olarak değerlendirilmiştir. Covid-19 sürecinde evlere kapanma ve evde daha fazla vakit geçirme sonucunda sosyal medya kanalları birincil etkileşim alanları ve hastalığın seyrine ilişkin bilgi edinme araçları olarak ön plana çıkmıştır. Günümüzde salgına verilen tepkinin ve oluşan algının sosyal medya göz ardı edilerek tam anlamıyla anlaşılması mümkün görünmemektedir. Zira sosyal medya platformları, sağlık krizlerinde halka bilgi iletme ve erişim amacıyla kullanılan önemli kanallardan birisidir (Adebayo, Neumark, Gesser-Edelsburg, Abu Ahmad ve Levine, 2017). Dijital çağda sosyal medya kullanıcıları belirli bir içerik oluşturma ve dağıtma, bazılarını ön plana çıkarıp bazılarını görmezden gelebilme imkanına sahip olarak “eşik bekçisi” konumunda bulunmaktadır (Kilgo, Yoo ve Johnson, 2019).

Öte taraftan medya aracının kendisi ve taşıdığı içerik, bilincin şekillenmesini sağlamaktadır (Finn ve Palis, 2015: 781-782). Mesajın içeriği kadar aracın kendisi ve taşıdığı özellikler de algının şekillenmesinde belirleyicidir. McLuhan “araç mesajdır” metaforu ile iletişim kanalının algı ve bilinç üzerindeki etkisinin göz ardı edilemeyeceğini vurgulanmaktadır. Bu metafor ile iletişim sürecinde kanalın kilit bir konumda bulunduğunu, mesajı ileten aracın insanların düşünce yapılarını şekillendirmede içerikten daha etkin bir role sahip olduğunu anlatmaya çalışmaktadır (Altay, 2005: 15-16). Mesajın iletildiği araç dile yeni bir yönelim ve biçim kazandırarak yeni baştan yaratılmasını sağlamaktadır (Postman, 2014: 19). Mesajın aktarıldığı kanal ile yeniden yaratım sürecine girmesi, medya araçları ve toplumsal algının karşılıklı etkileşim sürecinin gözetilmesini gerekli kılmaktadır. Günümüzde sosyal yaşamla bütünleşmiş olan teknolojik araçlar, toplumsal bilincin ve zihniyet yapısının anlaşılmasında göz ardı edilemeyecek bir role sahiptir. Benzer şekilde kriz ortamlarında da sosyal medya kitle algısının şekillenmesinde etkin bir role sahiptir (Bkz. Ungar, 1998; Kilgo ve diğerleri, 2019; Fernández-Luque ve Bau, 2015; Oyeyemi, Gabarron ve Wynn, 2014). Kullanım alanı giderek artan Twitter, Facebook ve Youtube gibi yeni medya kanalları büyük pandemi döneminde geleneksel medyayı ve resmi kanalları aşacak ve bastıracak güce sahip niteliktedir (Walker, 2016: 43).

3. Araştırmanın Yöntemi

Kriz dönemlerinde oluşan toplumsal tepki ve etkileşim biçimleri, bu süreçlerin aşılabileceği ve yönetilebilmesinde belirleyici bir öneme sahiptir. Çalışma kapsamında Covid-19 pandemisi örnek alınarak kriz karşısında gelişen risk algısının kategoriler temelinde çözümlenmesi amaçlanmıştır. Böylelikle oluşan sosyal tepkiler saptanarak toplumun kırılma ve güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Araştırma sahası olarak salgın döneminde kitlelerin evde kalma sürelerinin artmasına bağlı olarak zaman geçirmek, salgın sürecini takip edebilmek ve sosyal etkileşim sağlamak gibi çeşitli amaçlarla kullanılan sosyal medya platformlarından birisi olan Twitter’den faydalanılmıştır. Çalışmanın amacı kapsamında veri elde edebilmek ve verileri sınırlandırabilmek adına bazı anahtar kavramların kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda risk toplumu tartışmalarında temel bir öneme sahip olan Beck’in *Risk Toplumu* kitabında sıklıkla kullanılan “risk”, “belirsizlik” ve “tehlike” kavramları seçilmiştir. Risk kavramı güncel sosyal teori tartışmalarında ön plana çıkmakla birlikte bu üç terim, bazı sosyal bilimlerin temel kavramları arasında yer almaktadır (Turner, 2011: 255). Türkiye’de ilk Covid-19 vakasının resmi olarak açıklandığı 11 Mart 2020 tarihi başlangıç noktası olarak seçilerek Twitter’da 11-16 Mart 2020 tarihleri aralığında içinde “risk”, “tehlike” ve “belirsizlik” kelimeleri ve/ya #risk, #tehlike ve # belirsizlik etiketlerinden en az biri kullanılarak Türkçe dilinde gerçekleştirilen tüm paylaşımlar incelenmiştir. Bu kapsamda verilere erişebilmek adına uzman desteği alınarak veri çekimine imkan sağlayan ve bir Python kütüphanesi olan Scrapy’den faydalanılmıştır. Python programlama dili aracılığıyla oluşturulan kodun çalıştırılabilmesi aşamalarında Jupiter Notebook ve Spyder programları kullanılmış ve erişilen veriler Scrapy kütüphanesi yardımıyla otomatik olarak Excel formatında kaydedilmiştir. Çekilen veriler ile kullanıcı adı, paylaşım zamanı, emoji, etkileşim sayısı ve URL bilgilerine erişim sağlanmıştır. Bu çerçevede risk kavramının 8006, tehlike kavramının 2768 ve belirsizlik kavramının ise 879 kez kullanıldığını tespit edilmiştir.

Konusu Covid-19 ile ilgili olmadığı tespit edilen paylaşımlar veri analizi dışında bırakılmıştır. Veriler içerik analizi tekniğinden faydalanılarak değerlendirilmiştir. İçerik analizi, metin ve onun kullanıldığı bağlamı da kapsayacak şekilde tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlara ulaşılabilir verileri elde etmek için kullanılan bir tekniktir (Krippendorff, 2004: 18). Bu teknikte birbirine benzeyen veriler belirli temalar veya kavramlar altında

birleştirilerek yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). İçerik analizinde mesajların objektif ve sistematik analizi için seçim kriterleri tanımlanmalıdır (Berg ve Lune, 2015: 384-385). Buna göre veriler analiz edilirken seçim kriterleri olarak talepler/eleştiriler, olay, mekan, kişi/kurum ve betimleyici ifadelerden faydalanılmıştır. Analiz sırasında sorunsal bildirilen durum ve bunun mekan, olay ve kişiler bağlamında nasıl dile getirildiği incelenmiştir. İçerik analizi, kendi arasında anlamlı bir bütüne sahip (sözcük, cümle veya paragraf gibi) olan unsurlar temel alınarak verilerin kodlanması, sınıflandırılması ve belirli temalar altında birleştirilmesi, düzenlenmesi ve bulguların yorumlanması aşamalarından geçmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242-252). Kodlama birimi olarak doğrudan veriler içerisinde kullanılmış olan “kelime” ve “kelime gruplarından” faydalanılmıştır. Kelimeler seçilirken kullanıcının vermeye çalıştığı mesajı en iyi yansıttığı düşünülen ve birbirini tekrar eden kelimeler toplanarak önceden karar verilen seçim kriterleri doğrultusunda gruplandırılmıştır. Bu kelime ve kelime grupları, ortak bağlam ve anlamlar etrafında birleştirilerek anlamlı bütünlere ulaşılmaya çalışılmış ve Covid-19 salgını karşısında gelişen toplumsal tepkiler ve algılar saptanmaya çalışılmıştır. Paylaşımlar söylemsel ve ideolojik zeminleri gözetilerek incelenmiş ve risk algısı ve pratikteki yansımaları 5 tema içinde sınıflandırılmıştır.

Covid-19 salgını başlı başına bir durum olmakla birlikte içinde çeşitli konu başlıkları ön plana çıkmaktadır. Etiketler belirli başlıklar altında sesini duyurma, gündemdeki olay veya durumlara yorum yapma, kamuoyu yaratma ve değerlendirme gibi çeşitli amaçlara hizmet edebilmektedir. Bu bağlamda en sık kullanılan etiketler kelime bulutu tekniği ile görselleştirilerek betimlenmek istenmiştir. Kelime bulutu, kelimelerin ve kelime öbeklerinin kullanım sıklığını ve ağırlığını görsel olarak sunma imkanı sağlayan bir araçtır (Hunt, Gao ve Xue, 2014: 850; Riggs ve Hu, 2013: 522). Kullanım sıklıklarına göre veri analizi Maxqda 2020 paket programı deneme sürümü aracılığıyla oluşturulmuştur. Çalışmada Twitter platformu üzerinden yapılan paylaşımlar kişilerin düşünceleri, eylem ve algılarının birer göstergesi olarak yorumlanmış olup fikir ve eylemlerini doğrudan ve gerçek bir şekilde yansıtmayabileceği göz önünde bulundurulmuştur (Şekil 1).

Şekil 1. En Sık Kullanılan Etiketler (En az 10 kez kullanılan etiketler yer almaktadır. Etiketlerin kullanım sıklıklarına göre boyutları değişkenlik göstermektedir.)

4. Araştırmanın Verileri ve Bulguları

Covid-19 virüsü, ölüm ve yoğun bakım gibi hayati risklerle ön plana çıkan ve henüz etki alanı ve sonuçları öngörülemeyen bir hastalık olarak 21. yüzyıla damgasını vurmuştur. İlk vakanın tespitinin resmi olarak açıklandığı tarihe istinaden hastalık Türkiye’den önce diğer ülkelerde yayılım göstermiş ve salgının seyri iletişim teknolojileri aracılığıyla gözlemlenebilmiştir. İlk vakanın açıklanmasının hemen ardından Türkiye’de de toplumsal tepki hızla kendisini göstermiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Covid-19 salgını örneğinden hareketle toplumsal kriz karşısında farklı zihniyet dünyasının yansıması olarak bulgulan 5 farklı toplumsal eğilim saptanmıştır (Şekil 2). Her bir toplumsal tepki incelenirken “araç mesajdır” metaforu dikkate alınmış ve bir medya platformu olan Twitter’ın araçsallığı gözetilerek çözümlenmeler yapılmıştır.

Şekil 2. Covid-19 salgını örneğinde toplumsal kriz karşısında farklı zihniyet dünyasının yansıması

4.1. Fırsat Olarak Kriz

Pandemi koşullarını fırsat bilenler kendi ürünlerini pazarlama konusunda harekete geçmenin yanı sıra maske gibi ihtiyaç alanı artan malzemelerin fiyatlarında artış gerçekleştirebilmektedir (Taylor, 2019: 107-108). Covid-19 vakalarıyla birlikte maske, kolonya, dezenfektan ve eldiven gibi hijyen malzemelerine yönelik artan talep fiyatlara yansıtılmış ve bu durum paylaşımlarda “fırsatçılık” olarak ifade edilmiştir. Twitter söylemlerinde virüsten daha tehlikeli bir zihniyet olarak ele alınan fırsatçılığın yarattığı mağduriyete dikkat çekilmekte ve salgının maddi kaygılar gözetilerek kullanılması eleştirilmektedir (Tablo 1).

Risk grubunu koruma ve salgını kontrol altında tutma amacıyla gerçekleştirilen çözüm odaklı paylaşımların dışında Twitter’ın ideolojik zeminde provokatif söylemlerin inşa edildiği bir mecra olarak da kullanıldığı saptanmıştır. Pandemi dönemlerinde bazı yıkıcı gruplar tarafından medyanın imkânlarından faydalanılarak yanlış ve yıkıcı söylemler ile bilgi yönlendirilebilmekte ve biyo-terör propagandası gerçekleştirilebilmektedir (Walker, 2016: 43). Ülkede Covid-19 vakalarının görüldüğü ilk günlerde gerçekleşen paylaşımların incelendiği göz önünde bulundurulduğunda kapatılma, kısıtlama, yasaklama ve serbest bırakılma gibi içeriklerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu durum Twitter’ın kamuoyu oluşturmak amacıyla kışkırtıcı, yaftalayıcı ve ötekileştirici söylemlerin inşa edildiği bir mecra olarak kullanılabilirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda hastalığın yayılımını azaltabilmek adına yükselen tedbir söylemlerinin dışında iş yükünü hafifletme, çalışmama ve tatil olarak değerlendirme yönündeki talepler krizin fırsat olarak kullanımı kapsamında değerlendirilmiştir.

Belirsizlik ortamının tehlikeden korunmaya yönelik önlemlere olan talebi arttırması yeni tüketim süreçlerini ortaya çıkarabilmektedir. Risk algısıyla birlikte öncelikli ihtiyaçlar silsilesi yeniden gözden geçirilmekte ve bazı alanlarda yoğunlaşma gözlenebilmektedir. Yaşanan yığılma acil ihtiyaç duyulan hizmet ve nesnelere ulaşımı engellemenin yanı sıra yanıtıcı ihtiyaçların da yaratılmasına hizmet edebilir. Covid-19 örneğinden hareketle risk söylemlerinin ön plana çıktığı dönemlerde maske gibi bazı malzemelere karşı artan ihtiyaçların dışında yeni gereksinimlerin de yaratıldığı ve kriz dönemlerinin uygun bir ortam olarak kullanılabilirdiği ifade edilebilir. Bu nedenle risk toplumunda ihtiyaç kavramı gelecek ihtimaller gözetilerek yeniden belirlenebilmekte ve tüketim ve üretim sürecinde yaşanan yığılmalar dengesizlik yaratabilmektedir. Arz talep sürecinde yaşanan hareketlenmenin, daha fazla kazanç sağlamaya elverişli ortamlar olarak değerlendirilmesi yönünde eğilimler görünürlük kazanmıştır. Risk karşısında gözetilen çıkarlar maddi çıkarların ötesinde ideolojik bir amaca da hizmet edebilir.

Tablo 1. “Fırsat Olarak Kriz” Temasının Kod Listesi

Seçim Kriterleri	Kodlar
Talepler/Eleştiriler	Tedbir, 15 gün mola, tutuksuz yargılama, seyircisiz, ücretli izin, virüse karşı mücadele, bedava seyahat kartı iptal edilsin, iki hafta tatil, gereği yapılmalı, ertelenecek, tedbir alınmalı, zorunlu karantina, evden çalışma, uzaktan çalışma, kısa çalışma, işten çıkarma, idari izin, fiyatlar çıldırdı, mağduriyet, kul hakkı, iş hakkı, önlem, evde 14 gün, maske yok, tatil, korona tedbiri, tahliye, karantina, uzaktan öğrenme, e-öğrenme, dijital eğitim, kontrol altına alınana kadar, ligler ertelenmeli, maske pahalı, yakın temas, kulak verin, fırsatçılık, zihniyet, kısıtlama, yasaklama, kapatılma, pahalı, çocuklar tehlikeye atılamaz, fiyatlar arttı, ahlaksız zihniyet
Olaylar/Mekanlar	Avrupa ligleri, maçlar, cuma namazı, konaklama, okul, cami, cezaevi, lavabo, yemekhane, sınıf, stat, toplu taşıma, mülteci kampı, yurt, umre, öğrenci yurtları, tribünler, işyeri, kıraathane, kafeler, lokanta, barlar, kahvehaneler, düğün salonları, süpermarketler, özel halk otobüsü, özel okul, devlet okulu, koğuş, kampüs, ibadethane
Kişiler/Kurumlar	Kronik hastalar, özel sektör, diyanet, gardiyan, gebeler, hamile kadınlar, çocuklar, yaşlılar, hasta, öğrenci, öğretmen, sağlık çalışanları, hamile, hekim adayları, turist, personel, özel eğitim çalışanları, mülteci, 112 ambulans sürücülere, yüksek risk grubu, ilaç firması çalışanları, Umre'den dönenler, işçi, çalışan anne, PTT çalışanları, 60 yaş üstü, bankacı, kargocular, market çalışanları, AVM çalışanları
Betimleyici Durumlar/Unsurlar	Hapşuruk, fiziki şartlar, mikrop yuvası, can sağlığımız tehlike altında, havası kirli, sağlıklı gıda, grip, öksürük, salgının seyri, tedirgin, tamı, kit, kreş tatil, virüs, koruyucu ekipman, bedava kart, kolonya, staj, hijyen sıfır, sıvı sabun, nefes, hijyenden yoksun, toplum sağlığı için tehlike altında, ikinci İtalya, salgın, fiyatlar, dezenfektan, hepimiz risk altındayız, tıka basa dolu, maske, karaborsa

4.2. Yaşamsal Tehdit Olarak Kriz

Salgın gibi toplumsal kriz koşullarında yaşanan panik ortamı sonucunda korunma ve kaçınma eylemleri ortaya çıkabilmektedir (Ardıç Çobaner, 2021: 36). Belirsizlik en kötü ihtimallerin gözetilmesine neden olarak aşırı ve abartılı davranışları tetikleyebilir. Covid-19 pandemisiyle birlikte yaşanan panik sonucunda şehirden kaçma, tatil beldelerinde yoğunlaşma ve yiyecek stoklama gibi yönelimler söz konusu olmuştur. Hastalığın seyri ve sonuçlarının bilinmezliği karşısında uzun ömürlü yiyeceklerin ve temizlik malzemelerinin stoklanması ortaya çıkan toplumsal reaksiyonlardan birisidir (Tablo 2). Twitter paylaşımlarında da stoklama davranışına karşı güçlü bir eleştiri ve tepki geliştiği görülmektedir. “Stoklama” ve “yağmalama” yayılan kaygının bir sonucu olarak değerlendirilerek boş market raflarının korku düzeyini pekiştireceği ve bunun yerine tedbir almanın ve hijyene dikkat etmenin hastalıkla mücadelede yeterli olduğu vurgulanmaktadır. Paniğin daha büyük zarara sebep olabilme ve virüsten daha tehlikeli bir hal alabilme durumuna ilişkin kaygılar ön plana çıkmıştır. Risk toplumu tartışmaları kapsamında ele alındığında Covid-19 riskinin gelecekteki olası olumsuz sonuçların ön plana çıkarılarak tehlike ve korku ile özdeşleştirildiği görülmektedir. Ortaya çıkması ihtimal dahilinde olan olumsuz bir durumun “gerçekleşme olasılığına karşı duyulan gergin bekleyiş” (Köse, 2007: 43) hali olan risk geri döndürülemez, tahrip edici ve zarar verici sonuç ve olasılıklarla özdeşleştirilebilmektedir Bu temelde “[r]isk felaket anlamına gelmez, felaket *öngörüsü* anlamına” karşılık gelmektedir (Beck, 2019: 357).

Tablo 2. “Yaşamsal Tehdit Olarak Kriz” Temasının Kod Listesi

Seçim Kriterleri	Kodlar
Talepler/Eleştiriler	Bilgi kirliliği, abartılı tepkiler, basın insanları kaygılandırıyor, hijyen önemli, karantina, kontrolden çıkma, market rafları, önlem al, panik havası, kıtlık, rafları boşaltıyoruz, mesajlar, saldırap durmayın, ses kayıtları, yanlış bilgi, yanlış bilgi, paniğe itenler, panik olmayalım, panik yapma, sıkı yönetim, sokağa çıkma yasağı, şehir efsaneleri, tedbir, söylenti, tedbirli olalım, şeffaflık, sakın kalın, sakın olun, abartmayın, akılcı çözüm, sosyal medya, televizyon, videolar
Olaylar/Mekanlar	Marketleri yağmalama, alışveriş, işyeri, marketler
Kişiler/Kurumlar	65 yaş üstü, hamile kadınlar, risk grubu, kamuoyu
Betimleyici Durumlar/Unsurlar	Hijyen, insan psikolojisi, makarna, küresel panik, normal, korku, maske, grip, kaygı, endişe, gelecek, depresyon, kolonya, kaygı, panik virüsü, risk grubu için tehdit, gergin, tedirginim, temizlik ürünleri, duyular, haberler, kontrolümüzün dışında, kaos, hafif atlatıyor, yabancı bir deneyim, vaka sayısı, temizlik, son kullanma tarihi, kaygı bozukluğu, sağlıklı gıda, başımıza gelecekler, belirsizlik, beslenen korku, bilgi, bilinmezlik, cehalet, çaresizlik, açlık, akıl sağlığımız bozuk, ölüm oranı %3

Söylentiler, yanıltıcı ve yönlendirici kurgular ve içerikler olumsuz unsurların ön plana çıkarılmasını ve krizin yaşamsal tehdit olarak algılanmasını pekiştirebilir. Bir taraftan hastalığa ilişkin bilgi kirliliğinin ortaya çıkardığı “şehir efsaneleri” diğer taraftan hastalık verilerinin şeffaflığına yöneltelen şüpheler söz konusudur. İncelenen verilerde düşünce ve algıyı yönlendirmede medya kanallarının rolünün farkında olunarak sosyal ağlar aracılığıyla yayılan yanıltıcı bilgilerin yarattığı tedirginlik ortamı eleştirilmektedir. Sosyal medya kanallarında gerçekliğin bazı parçalarının ön plana çıkarılması ve belirli mesajların kısıtlanması yanlış bilgilerin yayılmasına, gerginlik ve panik ortamının oluşmasına neden olabilir (Kilgo ve diğerleri, 2019: 812). Ebola örneğinde deneyimlendiği üzere sosyal medya kanalları aracılığıyla yayılan söylentiler ve bilgi kirliliği, küresel gerginlik ortamını beslemekte ve insan davranışlarını etkileyebilmektedir (Fernández-Luque ve Bau, 2015: 71). Söylentiler, sansasyonel haberler ve yanlış bilgiler özellikle de sosyal medya aracılığıyla kolayca yayılabilir (Taylor, 2019: 77). Düşük olasılıklı risklere aşırı vurgu yapılarak, rutin gerçekleşen olaylar görmezden gelinebilmektedir (Bernstein, 1998: 272). Öyle ki yaşanan bilgi kirliliğinin kontrol edilemez bir boyuta ulaşması, hastalığın seyrine tesir edebilmektedir (Walker, 2016: 44). Ebola örneği kapsamında Twitter paylaşımlarının incelendiği bir başka çalışmada, yanlış tıbbi bilgi içeren paylaşımların doğru bilgi içeriklerinden daha fazla etkileşim aldığı saptanmıştır (Oyeyemi ve diğerleri, 2014). WHO (2020), salgın dönemlerinde doğru olan ve olmayan bilgi bolluğunu ifade etmek için “infodemic” kavramını kullanmıştır. Fiziksel ve dijital kanallar aracılığıyla salgın gibi yayılan bu akış, insanların en fazla ihtiyacı olan güvenilir bilgiye erişimlerini zorlaştırabilmektedir. Sosyal medya, korkuyu körükleme veya bastırma gibi potansiyel etkileriyle salgının veya korku ortamının yayılmasında tetikleyici bir unsur olabilmektedir (Taylor, 2019: 75). Bu nedenle resmi medya kanallarının yanı sıra kullanıcıların da içerik yaratmasına imkan sağlayan Twitter’ın risk algısının ve panik ortamının biçimlenmesine uygun bir ortam ve eleştirel bir zemin sağladığı ifade edilebilir.

4.3. Krize Karşı Duyarsızlık ve Kadercilik

Salgın dönemlerinde bilimsel tedavi ve tedbirleri uygulayanların dışında aşı gibi korunma yollarını ve karantina uygulamalarını reddeden ve enfeksiyonun bulaşmasına sebep olan bir kitle de bulunacaktır (Taylor, 2019: 107). Salgınların, kitlelerin davranış ve yaşam alışkanlıklarında zorunlu değişiklik gerektiren durumlar olarak ön plana çıkması, hastalığa ve tedavi yöntemlerine ilişkin farklılaşan tutumları beraberinde getirmektedir. Covid-19 salgını da hastalık adı altında farklı amaçların güdüldüğüne yönelik şüphelerin merkezinde yer almıştır. Krize karşı duyarsızlık teması, özellikle hastalığa ilişkin kuşkucu bir yaklaşım sergileyerek tedbir ve uygulamaları reddedenlere karşı geliştirilen eleştiriler üzerinden ön plana çıkmaktadır. Hastalığın dolaşımını engelleyebilmek adına yeterli önlem almama durumuna karşılık kullanılan duyarsızlık, diğer insanlara hastalık taşıyabilme ihtimali sebebiyle sorumsuz olma ile özdeş tutulmaktadır. Kitlelerin yeteri kadar önlem almadığı

ve bilinçli şekilde davranışlarını yönlendirmedikleri gibi şikâyetler de hastalığın reddi karşısında gelişen reaksiyonlardan birisidir. Gündelik ritüellerin eskisi gibi sürdürülmesi, bir araya gelinmesi ve yakın temaslı selamlaşma ritüelleri eleştiri konularının başında yer almaktadır. Özellikle risk grubunda olmayan kitlelerin hastalığı *ciddiye almamalarının* bedeli, aile üyeleri ve sevdiklerine virüs taşıyabilme ihtimalleri ile vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Covid-19 pandemisinin şaka konusu edilmesi ve espritüel dille ele alınması da bir diğer eleştiri noktasıdır (Tablo 3).

Tablo 3. “Kriz Karşı Duyarsızlık ve Kadercilik” Temasının Kod Listesi

Seçim Kriterleri	Kodlar
Talepler/Eleştiriler	14 gün karantina, abartıyorlar, bir süre ara verilmeli, biz genciz bir şey olmaz, bulaştırma, ciddiye alalım, dalga geçmeyelim, dışarda oturuyor, empati yapalım, espri yapma, gevşeklik, seyahatlerden kaçınım, sağlığını tehlikeye atma, sevdiklerimizi önemseyelim, karantinadan kaçanlar, virüsü ciddi alalım, virüsün yayılmasına sebep olma, bir şey olmazcı, önlem alın, tepki yeterli değil, tatil değil önlem, tedbirli olmakta fayda var, millet parklarda, taşıyıcı olmak, tatil sananlar, karşınızdakini düşünün, ölenler sevdiklerimiz olabilir, hafife almak, lütfen önemseyin, ölüm Allah’ın emri, ölüm Allah’tan, ölümden korkmuyorum, ölümüne sebep olma, önlem almak lazım
Kişiler/Kurumlar	Aile ferdi, anne baba, bakan, milletimiz, mizahşör, mümin, yakın çevremiz, ziyaretçi, toplum
Betimleyici Durumlar/Unsurular	Artan ölümler, gevşek, şarkılar, şehirlerarası ulaşım, şiirler, ölüm, hastalık, salgın, ciddi etkiler, herkes risk altında, ilk vakadan sonra, işin sakası yok, kadercilik, cemiyet, manevi hastalıklar, ölüm, kalp, hastalıktan korkmuyorum, kıyamet, virüs beni korkutmuyor, bana bir şey olmaz, tüm sevdiklerimiz tehlike altında, tehlike yüksek, tehlike ciddi, tek sığınak Allah, sadece sebep, ruh, risk almayın, risk grubuna bulaştırmak, risk grubunda değilim

Hastalık karşısında gelişen bir diğer tutum ise dini inanç ve kadercilik yaklaşımından temellerini almaktadır. Sağlık konularında gösterilen bir tutum olarak kadercilik, sağlık sorunlarının bireyin kontrolünün dışında geliştiğine ilişkin inançtır (Straughan ve Seow, 2000). Dini inançlardan beslenen kadercilik söylemine göre hastalık kapmak yazgı, kısmet ve yaratıcının emri olarak görülmektedir. Kişilerin denetimlerinin dışında bir durum olan sağlıklı olmama hali, bireylerin risk algılarını ve önlem alma tutumlarını şekillendirebilmektedir. Hastalık kapma veya ölümlerle sonuçlanma durumu ilahi takdir olarak değerlendirilmekte ve korku gereksiz bir konuma indirgenmektedir.

4.4. Geçici ve Çözüm Üretilebilir Bir Durum Olarak Kriz

Kriz durumlarında çözümcül yaklaşımlara yönelik övgüler paniğin azalması yönünde, suçlama, spekülasyon ve risklerin vurgulanması ise paniğin artması şeklinde netice verebilir (Kilgo ve diğerleri, 2019). Verilen mesajların yapıcı veya yıkıcı içeriği, toplumsal algının şekillenmesinde ve krizin deneyimlenme biçiminde belirleyici olabilmektedir. Salgının geçici ve çözüm üretilebilir bir endişe kaynağı olarak görülmesi, toplumsal dayanışmayı teşvik edici bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda riskin ciddiye alınması gerektiği ancak panik ve kaos ortamının krizin çözümüne yarardan çok zarar getireceği düşüncesi belirginlik kazanmaktadır. Ölüm oranı gibi istatistik verilerin sıklıkla kullanılarak ölümcül sonuçların daha çok risk grubunu kapsadığı vurgulanmaktadır. Risk grubunda olmayanlar ise hastalığı yayma ihtimalleriyle ön plana çıkarılmakta ve salgının seyri üzerindeki olası etkileri vurgulanmaktadır. Risk grubuna hastalık taşımak, hastalığın yayılmasına sebep olmak, aile ve tanıdıkları için tehlike arz edebilmek gibi sorumluluk duygularını harekete geçirmeye yönelik paylaşımlar söz konusudur. Mevcut bilgilerin hastalığın önlenmesi ve kontrol altına alınması için yeterliliği vurgulanmakta, hastalığın bulaşma riskini azaltabilmek adına mekânsal yoğunlaşmayı ve fiziksel teması azaltacak tedbirler üzerinde durulmaktadır. Tokalaşma, sarılma gibi yakın teması gerektiren selamlaşma ritüellerine son verilmesi, toplu taşıma, hastane ve alışveriş merkezi gibi alanların zorunlu olmadıkça kullanılmaması gibi uyarılar dikkat çekmektedir. Çözümcül tutumlar ile toplumsal birlik ve

bütünlüğe çağrı yapıldığı, kişisel önlemin aynı zamanda toplumun diğer üyelerini de gözetmek ile eş değer tutulduğu, bireysel faaliyet ve adımların önemsenmesi gerektiği yönündeki mesajlar belirginlik kazanmaktadır. Krizin geçici ve çözüm üretilebilir bir dönem olarak ele alınması, risk karşısında ortaya çıkan “endişeden kaynaklanan dayanışma”nın (Beck, 2019:72) göstergesi olarak yorumlanmıştır. Aynı zamanda Modern refleksivitenin bir ögesi olan ve gündelik yaşamda görünürlük kazanan uzmanlık bilgileri, kişilerin davranışlarını şekillendiren referans noktalarını oluşturmaktadır (Giddens, 2010: 38). Bu kapsamda tanımlanan tehlikenin aşılmasında ön plana çıkarılan bilimsel açıklamalar, risk toplumunda güven mekanizması olarak belirginlik kazanan soyut sistemin bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. “Geçici ve Çözüm Üretilebilir Bir Durum Olarak Kriz” Temasının Kod Listesi

Seçim Kriterleri	Kodlar
Talepler/Eleştiriler	Acil işi olmayan dışarı çıkmasın, ara verilmeli, aşı, Avm'ye gitme, başkasına bulaştırmak, bilgi kirliliği, bedava seyahat kartı iptal edilsin, dışarda yiyip içme, evde kal, evden çalışma, kişisel önlem alınmalı, kişisel temizlik, lütfen önemseyin, maske tak, on dört kural, panik yapmayın, her şeyi hükümetten beklememeliyiz, zorunlu oldukça dışarı çıkılmasın, tehlikeye atma, tedbir, sarılma yok, kurallara uymalıyız, neyi bekliyoruz, risk almayalım, sakın olun, seyahat kısıtlaması, sık sık el yıkama, tedbir basit, bilinçlendirmeliyiz, yayılmadan, tedbirli olalım, telaşa yol açmayalım, temastan kaçın, tokalaşma yok, ücretli izin, virüse karşı mücadele
Mekanlar	Cami, cezaevi, barlar, kafeler, kahvehaneler, lokanta, memleket, metro, okul, sınıf, stat, toplu taşıma, toplu ulaşım, yurtdışı
Kişiler/ Kurumlar	Ailem, anne baba, bilim insanları, bilim uzmanları, doktorlar, çevrem, çocuklar, evcil hayvanlar, gebe, kanser hastaları, konunun uzmanlar, öğretmen, personel, risk grubu, turist, yaşlılar, yakınlarım, yüksek risk grubu, hekim adayları, hamile kadınlar
Betimleyici Durumlar/Unsurlar	Alerjik hastalık, anksiyete, bağışıklık, bağışıklık sistemi, bedava kart, bol su, bulaşıcı, dezenfektan, diyabet, ekmek, kart, keyfi, kolonya, konaklama, öksürük, ölüm hızı, hijyen, ilaç, işin şakası yok, kişisel önlem, ölüm oranı %3, turizm, yüksek tansiyon, temas halinde, risksiz, risk somut, sabun, sağlıklı gıda, salgın, salgının seyri, pos cihazı, pos makineleri, risk altındayız, risk ciddi, hastalığın belirtileri, havası kirli, risk grubu için tehdit, korunma malzemesi, korunma önlemi, kronik, maske, mesafe, mutasyon, önlem, risk grubunda değilim, sebep olmak, seksen derece, seyircisiz, sigara, sirke, solunum yolu, şehirler arası ulaşım, tanı, taşıyıcı, tedavi, tuvalet kağıdı, virüs, virüsün yayılması, yakın temas, el antisaptığı, kişisel bakım, karantina, izolasyon, eldiven, enfekte, corona korkusu, fiziksel temas, gezip tozan, göç, grip

4.5. Dışsal Yaptırım ve Müdahale Gerektiren Bir Durum Olarak Kriz

Covid-19 krizinin ülkede görülmeye başlandığı ilk günden itibaren tedbir, kısıtlama, kapatılma ve yasak istemleri ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda mekansal yoğunlaşmanın/bir aradalığın engellenmesi yönündeki talepler ile riskin mekansallığına vurgu yapılarak bazı gruplar ön plana çıkmıştır. Yaşlıların etkileşim ve sosyalleşme mekanlarının geçici bir süre kullanılmamasına ilişkin istekler belirginlik kazanan durumlar arasındadır. Cami, kiraathane, kahvehane gibi ortak kullanım alanlarını kapatma ve hareketliliği önlemek adına ücretsiz toplu ulaşım hakkının bir süreliğine kaldırılması örneklerden birkaçıdır. Sadece risk grubunda yer alan kitleler değil fiziksel etkileşimin yoğun olduğu mekanlar da hastalık ile özdeşleştirilmektedir. Bu kapsamda duyarlılık gösterilen alanlardan birisi okullar olmuştur. Çocuklar taşıyıcı olabilme, öğretmen ve aileler ise hastalık kapabilme ihtimalleriyle ön plana çıkarılmakta ve eğitime ara verme, tatil ve online eğitim gibi istemler göze çarpmaktadır. Okullar dışında etkileşimin yoğun olduğu hastaneler de sağlık çalışanlarının sağlığını gündeme getirmekte ve çalışma koşullarının yeniden düzenlenmesi yönünde paylaşımlar yoğunluk göstermektedir. Fiziksel hareketlilik de bir diğer ön plana çıkan unsurdur. Seyahatler, tatil beldelerine ve kırsal alanlara doğru gerçekleşen hareketlilik ve yurt dışından akışlar eleştirilmekte ve kısıtlamalar ile önüne

geçilmesi istenmektedir. Ancak yasak, kısıtlama ve tedbir söylemlerinin sadece hastalığın yayılımını azaltmak amacıyla öne sürülmediği, ideolojik ve keyfi durumlarla da iç içe geçebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Hükümet yetkililerinden artan talep ve istekler doğrultusunda kriz dışsal müdahale ve kararlarla üstesinden gelinebilecek bir durum olarak değerlendirilmiştir. Halkın belirli bir kesiminin kurallara uymadığı, hastalığı yeteri kadar ciddiye almadıkları yönündeki gözlemlerden hareket ederek krizin otorite ve zorlayıcı kurallar ile çözülebileceği düşüncesi savunulmaktadır. Hastalık karşısında birlik ve beraberlik sağlanabileceği düşüncesine karşı şüpheyle yaklaşıldığı ve ancak sorunun dışsal yaptırımlarla çözülebileceği düşüncesi belirgindir. Twitter’ın gerekli önlemlerin alınması için karar alıcılara ulaşabilmek amacıyla kullanıldığı ifade edilebilir (Tablo 5).

Tablo 5. “Dışsal Yaptırım ve Müdahale Gerektiren Bir Durum Olarak Kriz” Temasının Kod Listesi

Seçim Kriterleri	Kodlar
Talepler/Eleştiriler	Anne babanızın sağlığını tehlikeye atma, dijital eğitim, 14 gün karantına, iptal edilsin, ertelenmeli, evde 14 gün, evden çalışma, gereği yapılmalı, idari izin, iki hafta mola, iki hafta tatil, iptal edilmeli, izolasyon, tedbir alınmalı, ücretli izin, Avm’ler açık kalmaya devam edecek, İtalya gibi olmak istemiyorsak, kreş tatil, sokağa çıkma yasağı, tehlike geçene kadar tatil, ülke dışına çıkma yasağı, yurt dışına kapıların kapatılması, zorunlu karantına, ligler ertelenmeli, neyi bekliyoruz, OHAL, okullar tatil edilsin, online eğitim, seyahat kısıtlaması, kontrol altına alınana kadar, Korona tedbiri, seyircisiz, sıkı yönetim
Mekanlar	Barlar, cezaevleri, devlet okulu, ibadethane, lokanta, memleket, metro, öğrenci yurtları, otogar, özel sektör, özel okul, koğuş, stat, toplu taşıma, ülkemiz, umre, sınıf
Kişiler/Kurumlar	112 ambulans sürücüleri, 60 yaş üstü, aile, anne baba, bankacı, bankacılar, çalışan anne, çocuklar, mülteci, diş hekimleri, hekim adayları, yaşlılar, diyanet, hamileler, kafeler, kahvehaneler, kampüs, gebeler, personel, turist, ilaç firması çalışanları, kronik hastalar, öğrenci, öğretmen, market çalışanları, özel eğitim çalışanları, PTT çalışanları
Betimleyici Durumlar/Unsurlar	Bulaşıcı, bilinmezlik, can sağlığımız tehlike altında, bedava kart, el antisaptığı, enfekte, öğrenme, fiziksel temas, hepimiz risk altındayız, hapsuruk, hastalık kapmak, hijyenden yoksun, hijyen sıfır, göç, işten çıkarma, kit, kıyamet, alerjik hastalık, artan ölümler, konaklama, yakın temas, yarı zamanlı, yayılım hızı, yoğun bakım üniteleri, yurtdışı, güven, tedirgin, tehlike kapıda, sıvı sabun, tuvalet kağıdı, umreden dönenler, uzaktan çalışma, uzaktan öğrenme, virüs, virüse karşı mücadele, staj, tahliye, tatil, tüm aile tehlike altında, toplum sağlığı için tehlike, tanı, taşıyıcı, maske, mikrop yuvası, mutasyon, ölüm, ölüm hızı, önlem, koruyucu ekipman, kötülük, kul hakkı, küresel risk, risksiz, sabun, salgın, salgının seyri, şehirlerarası ulaşım, panik içindeyiz, pozitif, risk altında, risk ciddi, ihmal, kalabalık alanlar, kalabalık ortam, karantina, kıraathane, kısa çalışma, karantinadan kaçanlar

Twitter söylemlerinde bulgulandığı üzere Covid-19’un pek çok unsur, durum ve grupla özdeşleştirildiği ve adeta kişilerin ve mekanların tehlike kaynağı olarak ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Risk toplumunda korkular, yansıtılarak sembolik nesne ve objelere yöneltilebilir ve “tehlikeler değil, tehlikelere işaret edenler aniden genel huzursuzluk kaynağı haline gelir” (Beck, 2019: 114). Bu kapsamda sadece hastalık değil, hastalıkla özdeşleştirilen pek çok kişi, kurum, mekan ve olayın problemin kaynağı olarak ön plana çıkmıştır.

5. Sonuçlar ve Tartışma

İçinde bulunduğumuz yüzyılda riskler dünya çapında yaygınlık göstermiş, gündelik aktiviteler, tüketilen ürünler, kullanılan nesnelere ve araçlar, gelecekte insan veya doğa yaşamını tehdit etme potansiyeline sahip unsurlara dönüşmüşlerdir. Küresel ısınma, hava, su, toprak kirliliği, renklendiriciler, GDO’lu ürünler gibi pek çok örneği sunulabilecek bu tehlikelere güncelliğini koruyan Covid-19 pandemisi eklenmiş ve kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Çalışma kapsamında ise toplumsal kriz dönemlerinde çözülme ve bütünleşme

noktalarının saptanması amaçlanarak hala güncelliğini koruyan ve etkileri devam eden Covid-19 pandemisi örnek olgu olarak irdelenmiştir. Salgın karşısında gelişen risk algısı ve sosyal tepkiler sistematik bir şekilde kategorize edilerek toplumsal kriz süreçlerinde oluşan toplumsal dinamikler belirlenmiş ve tematik olarak resmedilmiştir. Bu çerçevede 5 farklı risk algısı ve toplumsal tepki; fırsat olarak kriz, yaşamsal tehdit olarak kriz, dışsal yaptırım ve müdahale gerektiren bir durum olarak kriz, geçici ve çözüm üretilebilir bir durum olarak kriz ve krize karşı duyarsızlık ve kadercilik başlığında değerlendirilmiştir.

Toplumsal krizler, sosyal sisteminin işleyişinin önemli bir parçasıdır ve toplum üzerindeki deneyimlenme biçimleri birbirinden farklılaşabilmektedir. Bu manada araştırmadan elde edilen verilerin gelecekte karşılaşılabileceği olağan krizlerin yönetilmesi ve öneriler geliştirilmesine katkı sunabileceği öngörülmektedir. Araştırma verilerinde de anlaşılabilen gibi sansasyonel haberler, ayrımcı tutumlar, belirsizlik ve şüphenin köriklenmesi, tedavi yöntemlerinin reddedilmesi ve asılsız söylentiler toplumsal işleyiş olumsuz anlamda etkileyebilmekte ve mücadele edilmesi gereken bir alana dönüştürebilmektedir. Öte taraftan bu durum, bir toplumsal kırılma hali olarak içinde bulunulan sosyal yapı ve dokunun anlaşılmasına imkan veren özellik olarak karşımıza çıkmakta ve görünürlük kazanmaktadır.

Araştırmanın diğer sonuçları bağlamında ise paylaşım yapanların Covid-19 kaynaklı risk algısını, yaygın bir konu haline dönüştürerek belirsizlik teması etrafında şekillendirmiş olmalarıdır. Bu anlamda içinde yaşadığımız dönemde modernlik beraberinde krizler ve gerginliklerle dolu tarafının da izlenmesine imkan sunmuştur. Zira paylaşım yapanların risk ve tehlikeye ilişkin “*Anne babanın sağlığını tehlikeye atma, 14 gün karantina, iptal edilsin, ertelenmeli*” ifadeleri, gündelik yaşamı tehlikelerin kuşattığına ilişkin kavramsallaştırmalarla somutlaşmış ve sosyal yapının sorunu nasıl anlamlandırdığına ilişkin veriler ortaya koymuştur. Başka önemli bir sonuç pandemi kaynaklı endişelerin *bağımsızlık sistemi, ölüm hızı, salgın ve temas* gibi ifadelerle abartılarak korkunun kendisinin haklı çıkarılmaya çalışılmasıdır.

Kriz dönemlerinde dayanışma ve yardımlaşma duygusuyla hareket etmenin önemi tartışılmazdır. Elbette bireylerin düşüncelerini özgür biçimde paylaşması arzu edilen bir durumdur ancak sosyal medya platformları üzerinden korku ve bilgi kirliliğine sebep olabilecek ve ideolojik nitelikli paylaşımların varlığı da dikkate alınması gereken bir husustur. Bu çerçevede Covid-19 pandemi sürecinde, toplumların iç dinamiklerinin anlaşıldığı kadar beraberinde çözümlenme ve bütünleşme noktalarına ilişkin ipuçları veren aşamaları içerdiği varsayımından hareket edilmiştir. Çalışmada çeşitli kaygılar ve çıkarlar temelinde krizin araçsallaştırılması, toplumun hassas noktalarından birisi olarak karşımıza çıkmıştır. İdeolojik ve maddi çıkarların yanı sıra alternatiflerle birlikte yükselen keyfiyetçilik, sorumlulukların ertelenmesi veya azaltılması gibi kolaycılıklar ön plana çıkan diğer konulardır. Bir diğer zaafiyet ise asılsız bilgilerin yaygınlaşması ve korku ortamını besleyecek paylaşımların yapılmasıdır. Bu tür durumlar pandemi sürecinin sağlıklı bir şekilde yönetilebilmesi önündeki engeller olarak yer almıştır. Nitekim güvensizlik algısı, krizin otorite ile aşılabileceği yönündeki istemleri ortaya çıkarmıştır. Krizlerin ancak dışsal müdahale gözetilerek çözümlenebileceği düşüncesi, bütüncül bir şekilde hareket etmeye ilişkin güvensizliğin bir göstergesi olarak da okunabilir. Bunların yanı sıra Covid-19 süreci ile birlikte dayanışma, sorumluluk bilinci ve diğerlerini gözeterek hareket etmeye yapılan vurguyla topluluk duygusu tekrar önem kazanmıştır. Komşuluk, aile büyükleri ve tanınmayan pek çok diğer insan ile ilişkilerin sorumluluk süzgecinden geçirilerek yeniden kurgulandığı bir dönem deneyimlenmiştir. Ulusal çabalar kapsamında sınırların önem kazanması da topluluk duygusunu arka planda canlandıran bir diğer unsur olarak yer almıştır.

Kaynaklar

- Adebayo, G., Neumark, Y., Gesser-Edelsburg, A., Abu Ahmad, W., Levine, H. (2017). Zika pandemic online trends, incidence and health risk communication: A time trend study. *BMJ Global Health*, 3 (2:e000296). <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2017-000296>
- Altay, D. (2005). McLuhan. N. Rigel, G. Batuş, G. Yücedoğan, B. Çoban (Haz.), *21. yüzyıl iletişim çağını aydınlatan kuramcılar: Kadife karanlık, McLuhan- Foucault – Chomsky – Baudrillard – Postman – Lacan – Zizek* içinde (9-74, ss.). İstanbul: Su Yayınevi.
- Ardıç Çobaner, A. (2021). Covid-19 sürecinde değişen sağlık/risk algısı ve medya tüketim pratikleri. G. Çalışır, e. Diker (Ed.), *Covid-19 sürecinde iletişimin değişen yüzü* içinde (35-61. ss.). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2008). *Tüketim toplumu: Söylenceleri/yapıları*. (Çev. H. Deliceçaylı, F. Keskin). İstanbul: Ayrintı Yayınları.

- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve simülasyon*. (Çev. O. Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Beck, U. (1999). *World risk society*. Cambridge, UK/Malden, MA: Polity Press/Blackwell Publishers.
- Beck, U. (2019). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru*. (Çev. K. Özdoğan, B. Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Berg, B. L., Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Çev. Ed. H. Aydın). Konya: Eğitim Yayınevi
- Bernstein P. (1998). *Against the Gods: The remarkable story of risk*. New York: John Wiley & Sons.
- Debord, G. (2019). *Gösteri toplumu ve yorumlar*. (9. Basım) (Çev. A. Ekmekçi, O. Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Delibaş, K. (2017). *Risk toplumu: Belirsizlikler ve söylentiler sosyolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Douglas, M., Wildavsky, A. (1983). *Risk and culture: An essay on the selection of technological and environmental dangers*. Berkeley: University of California Press.
- Fernández-Luque, L., Bau, T. (2015). Health and social media: Perfect storm of information. *Healthcare Informatics Research*, 21 (2), 67–73. <https://doi.org/10.4258/hir.2015.21.2.67>
- Finn, J. C., Palis, J. (2015). Introduction: The medium, the message, and media geography in the 21st century. *GeoJournal*, 80, 781–790. <https://doi.org/10.1007/s10708-015-9646-2>
- Fromm, E. (2002). *The sane society* (2. Baskı). London: Routledge.
- Furedi, F. (2017). *Korku kültürü: Risk almamanın riskleri*. (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü yol: Sosyal demokrasinin yeniden dirilişi*. (Çev. M. Özyay). İstanbul: Birey Yayınılık.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel-kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. (2018). *Modernliğin sonuçları*. (Çev. E. Kuşdil). (8. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A., Sutton, P. W. (2018). *Sosyolojide temel kavramlar*. (Yay. Haz. ve Çev. A. Esgin) (3. baskı). Ankara: Phoenix.
- Hunt, C. A., Gao, J., Xue, L. (2014) A visual analysis of trends in the titles and keywords of top-ranked tourism journals. *Current Issues in Tourism*, 17 (10), 849-855. <https://doi.org/10.1080/13683500.2014.900000>
- Kaplan, S., Garrick, B.J. (1981). On the quantitative definition of risk. *Risk Analysis*, 1 (1), 11-27. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1981.tb01350.x>
- Karakaş, M. (2020). Covid-19 salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40 (1), 541-573. <https://doi.org/10.26650/SJ.2020.40.1.0048>
- Kilgo, D. K., Yoo J., Johnson T. J. (2019). Spreading ebola panic: Newspaper and social media coverage of the 2014 ebola health crisis. *Health Communication*, 34 (89), 811-817. <https://doi.org/10.1080/10410236.2018.1437524>
- Köse, H. (2007). Yeni risk tanımlamaları bağlamında küresel medya. *Selçuk İletişim*, 5 (1), 42-51.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2.baskı). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lyotard, J. F. (1994). *Postmodern durum: Bilgi üzerine bir rapor*. (Çev. A. Çiğdem). Konya: Vadi Yayınları.
- Mead, G. H. (1972). *Mind self and society from the standpoint of a social behaviorist*. C. W. Morris (Ed.). (18. Baskı.). Chicago: University of Chicago Press.
- Oyeyemi S.O., Gabarron, E., Wynn, R. (2014). Ebola, Twitter, and misinformation: a dangerous combination? *BMJ*, 349 (g6178). <https://doi.org/10.1136/bmj.g6178>
- Postman, N. (2014). *Televizyon: Öldüren eğlence, gösteri çağında kamusal söylem*. (Çev. O. Akınhay). (5. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rigakos G.S., Law A. (2009). Risk, realism and the politics of resistance. *Critical Sociology*, 35 (1), 79-103. <https://doi.org/10.1177/0896920508098658>
- Riggs, R. J., Hu, S. J. (2013). Disassembly liaison graphs inspired by word clouds, *Procedia CIRP*, 7, 521-526.
- Sennett, R. (2018). *Karakter aşınması: Yeni kapitalizmde işin kişilik üzerindeki etkileri*. (Çev. B. Yıldırım) (13. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Slattery, M. (2018). *Sosyolojide temel fikirler*. (Yay. Haz. Ü. Tatlıcan, G. Demiriz). Bursa: Sentez.
- Snowden, F. M. (2019). *Epidemics and society: From the black death to the present*. New Haven: Yale University Press.
- Straughan, P.T, Seow, A. (2000). Attitudes as barriers in breast screening: A prospective study among Singapore women. *Social Science & Medicine*, 51 (11), 1695-1703. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(00\)00086-1](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(00)00086-1)

- Taylor, S. (2019). *The psychology of pandemics: Preparing for the next global outbreak of infectious disease*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Turner, B. S. (2011). *Tıbbi güç ve toplumsal bilgi*. (Çev. Ü. Tathıcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Turner, J. H., Beehley, L., Powers, C. H. (2018). *Sosyolojik teorinin oluşumu*. (Çev. Ü. Tathıcan) (7. Baskı). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Ungar, S. (1998). Hot crisis and media reassurance: A comparison of emerging diseases and Ebola Zaire. *British Journal of Sociology*, 49 (1), 36–56. <https://doi.org/10.2307/591262>
- Walker, j. (2016). Civil society's role in a public health crisis. *Issues in Science and Technology*, 32 (4), 43-48.
- WHO (2020). An ad hoc WHO technical consultation managing the COVID-19 infodemic: Call for action, 7-8 April 2020. Geneva: World Health Organization; 2020. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
- WHO (2021) WHO Coronavirus (COVID-19) dashboard. Erişim adresi <https://covid19.who.int/>
- Willis, H. H. (2007). Guiding resource allocations based on terrorism risk. *Risk Analysis*, 27 (3), 597-606. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2007.00909.x>
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Genişletilmiş 10. Baskı) Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, Ö. (2017). 1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VI (1), 23-55. <https://doi.org/10.26650/jes371499>

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
